

Gerontologinen sosiaalityö ja yleinen edunvalvonta

– työntekijöiden kokemuksia edunvalvontaprosessista ja näkemyksiä sen kehittämiseen

Enni Hyrri
Sosiaalityön käytäntötutkimus
Sosiaalityö
Helsingin yliopisto
Helmikuu 2021

TUTKIMUKSEN KONTEKSTI

Käytäntötutkimukseni toimintaympäristö sijoittuu Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystoimialan ikääntyneiden palveluihin kuuluvaan gerontologisen sosiaalityön yksikköön. Gerontologisen sosiaalityön yksikön asiakkaat ovat 65 vuotta täyttäneitä sekä alle 65-vuotiaita, joilla on muistisairausdiagnoosi. Helsingissä Gerontologisen sosiaalityön yksikön asiakkaaksi tullaan HelppiSeniorin asiakasohjauksessa tehdyn laajan palvelutarpeen arvioinnin kautta.

Työyhteisön edustajien tekemien havaintojen mukaan taloudelliseen tilanteeseen liittyvät haasteet ovat hyvin yleinen syy hakeutua gerontologisen sosiaalityön avun piiriin. Ikääntyessä taloudellisten asioiden hoitaminen omatoimisesti voi heikentyä esimerkiksi eri toimintakyvyn haasteiden, kuten muistisairauden vuoksi, eikä avun saaminen sosiaaliselta verkostolta ole aina mahdollista tai toivottavaa. Tällöin sosiaalihuollon on viimesijaisena keinona haettava asiakkaalle yleistä edunvalvojaa Digi- ja Väestötietovirastosta, mikäli asiakas on ilmeisen edunvalvonnan tarpeessa (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 9.2 §).

TUTKIMUKSEN TARKOITUS

Käytäntötutkimukseni tarkoituksena on selvittää gerontologisen sosiaalityön yksikön sosiaalityöntekijöiden ja -ohjaajien kokemuksia yleisen edunvalvonnan hakemisen prosessista osana suunnitelmallista asiakkuutta.

Tutkimustehtävänä oli selvittää:

- 1) Millaisia ovat edunvalvonnan taustalla olevat elämäntilanteet?
- 2) Miten asiakkaan taloudelliset asiat hoituvat ennen yleisen edunvalvojan määräytymistä?
- 3) Millaisia näkemyksiä sosiaalityöntekijöillä ja -ohjaajilla on edunvalvontaprosessin kehittämisestä?

AINEISTO JA ANALYYSI

Tutkimuksen aineisto on kerätty sähköisellä kyselylomakkeella marraskuussa 2020. Kyselyyn tuli 18 vastausta, määrittäen vastausprosentiksi 46 %.

Aineiston analyysitapa oli teoriaohjaava sisällönanalyysi, minkä avulla linkitin aineistosta tehtyjä havaintojani aiempaan tutkimukseen.

Käytännössä pilkoin ja ryhmittelin aineistoa nostamalla aineistosta esille toistuvasti toistuvia teemoja, jotka olivat tutkimuskysymysten kannalta olennaisia.

TULOKSET

Edunvalvonnan tarpeen taustalla on usein maksamattomia laskuja, joiden hoitamisesta asiakas ei ole selvinnyt. Talousongelmien taustalla on usein moninaisia toimintakyvyn haasteita ja toimijuuden rajoitteita. Asiakas ei esimerkiksi muistisairauden ja fyysisten rajoitteiden takia kykene asioimaan pankissa tai käyttämään pankin digitaalisia palveluita. Lisäksi sosiaalisen verkoston puute tai toimimaton sosiaalinen verkosto, jossa läheinen käyttää asiakasta taloudellisesti hyväksi, korostavat edunvalvonnan tarvetta.

Edunvalvontaprosessin aikana asiakkaat tarvitsevat intensiivistä tukea talousasioissa. Asiakasta tuetaan taloudellisten asioiden järjestelyissä, kuten maksujen selvittämisessä, niiden maksuun ohjaamisessa sekä tarvittavien sosiaalietuuksien hakemisessa. Tarkoituksena on näin turvata välttämättömät perustarpeet sekä kotiin annettavien palveluiden jatkuvuus. Asiakkaan raha-asioiden hoitaminen aiheuttaa tulkintani mukaan gerontologiseen sosiaalityöhön eettisen veloitteen hoitaa asiakkaan raha-asiat, vaikka siihen ei ole laillisia perusteita. Näin ollen muodostuu eettinen ristiriita, jossa ikääntyneen avuntarve ja gerontologisen sosiaalityön avun tarjoamismahdollisuudet ovat keskenään ristiriidassa. (Ylinen 2008, s. 74–75.)

Kokonaisuudessaan edunvalvontaprosessi on asiakkaan elämäntilanteen kannalta liian pitkä, mikä voi lisätä asiakkaan haavoittuvuutta, kun esimerkiksi taloudelliseen hyväksikäyttöön puuttuminen on haastavaa. Edunvalvontaprosessin selkiyttämiseksi olisi tärkeää kehittää yhteistyötä gerontologisen sosiaalityön sekä Digi- ja väestötietoviraston ja terveydenhuollon kanssa. Puutteellinen yhteistyö terveydenhuollon kanssa ilmenee edunvalvontaprosessin kannalta olennaisen lääkarilausunnon saamisen hankaluuksina. Riittämätön yhteistyö Digi- ja väestötietoviranomaisen kanssa taas vaikeuttaa asiakkaan elämäntilanteen koordinoimista, kun yleistä edunvalvontaa hakeva työntekijä ei usein saa tietoa käsittelyn vaiheesta.

Pitkä edunvalvontaprosessi toistamiseen voi tulkintani mukaan ylläpitää tai jopa pahimmillaan lisätä elämäntilanteeseen turvattomuutta ja asiakkaan haavoittuvuutta, kun ratkaisuja asiakkaan taloudellisesta tilanteesta

joudutaan tekemään ristiriitaisessa tilanteessa. Eettisten ristiriitojen yhteydessä tehtyjen ratkaisujen seurauksia ja vaikutuksia asiakkaalle on haasteellista ennustaa (Ylinen 2008, s. 74).

Hallinnolliset toimenpiteet tyypistävät gerontologisen sosiaalityön pahimmillaan koskemaan ainoastaan palveluihin liittyväksi koordinoinniksi, vaikka vanhussosiaalityössä pyritään ratkaisemaan myös yksinäisyyteen ja turvattomuuteen liittyviä ilmiöitä (Seppänen 2017, s. 262–263). Mikäli edunvalvontaprosessi olisi nykyistä toimivampi, olisi gerontologisessa sosiaalityössä mahdollista syventää ja kehittää psykososiaalista työtettä.

Yleiselle edunvalvonnan lisäksi olisi tärkeää kehittää muita vaihtoehtoisia tapoja hoitaa asiakkaiden raha-asioita. Vastaajien kokemusten mukaan asiakkailla voi olla yleisestä edunvalvonnasta autoritäärinen, itsemääräämisoikeutta ja taloudellista toimijuutta rajoittava kuva. Se voi puolestaan selittyä sillä, että ikääntyneiden toimintakyvyn haasteet rajoittavat mahdollisuutta hakea tietoa, jolloin pääasiallisena tiedon lähteenä voi toimia esimerkiksi naapuri tai tuttava. Tähän liittyen olisi myös parannettava muun muassa edunvalvonnasta saatavan tiedon saatavuutta ikääntyneiden osallisuutta mahdollistavaksi.

IDEAT KEHITTÄMISEEN

Toimivan yhteistyön mallintaminen gerontologisen sosiaalityön yksikön ja Digi- ja väestötietoviraston sekä terveydenhuollon välillä on tarpeellista, jotta palveluiden laatua voidaan parantaa ja hyvää ikääntymistä tukea myös rakenteellisesti. Näin asiakasprosessit olisivat sujuvampia, jolloin ei ainakaan rakenteellisesti aiheutettaisi haavoittuvaisuutta.

Toimintakyvyltään heikentyneen henkilön raha-asioiden hoitamista olisi hyvä arvioida laajemmin edunvalvontajärjestelmässä tämän edun lähtökohdista huomioiden erityistarpeet (mm. Tornberg 2012, s. 416–417).

LÄHTEET

- Seppänen, M. (2017) Gerontologinen sosiaalityö. Teoksessa Aulikki Kananoja, Martti Lähteinen & Pirjo Marjamäki (toim.) *Sosiaalityön käsikirja*. Helsinki: Tietosanoma.
- Tornberg, J. (2012) Edunvalvonta, itsemääräämisoikeus ja oikeudellinen laatu. Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta. Väitöskirja. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Ylinen, S. (2008) Gerontologinen sosiaalityö. Tiedonmuodostus ja asiantuntijuus. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 155. Väitöskirja. Kuopio: Kopijyvä.